

فروتنی در قلمروی فردی و اجتماعی

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على رسول الله و على آله آل الله الذين بهم فتح الله وبهم يختم الله و لعنة الله على اعدائهم اعداء الله الى يوم لقاء الله.

قال رسول الله صلى الله عليه و آله : إذا تواضع العبدُ رَفَعَهُ اللهُ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ؛ هرگاه بنده فروتنی کند، خداوند او را تا آسمان هفتم بالا می برد. (میزان الحکمة، ۱۳: ۲۲۲).

قال اميرالمومنين على عليه السلام : التواضع ثمرة العلم (شرح غرر و درر، چاپ دانشگاه، ج ۱/۸۱).

تواضع، از صفاتی است که بر حسنش، همه عاقلان اتفاق نظر دارند. بیان تواضع در شریعت، تاسیسی از شارع مقدس نیست؛ بلکه از نهادهایی است که به امضای شارع رسیده است، البته مواردی از آن را استثنا کرده است. امضای شارع، صرف تایید نیست؛ بلکه وقتی یک حقیقت به امضای او می رسد، یک حُسن عقلی، در منظومه دین به حُسن اخروی دارای ثواب در آخرت تبدیل می شود و انسان مومن انگیزه بیشتر برانجامش پیدا می کند. توجه به این نکته ضروری است چرا که برخی، امضای شارع را تاییدی صرف می دانند و این ناصحیح است.

اعمال انسان هادر پیوند با دانشی که دارند به دو قسم است:

۱. اعمالی که با دانش مطابق است.

۲. اعمالی که با دانش مطابق نیست.

ما انسان ها عریان از منزل بیرون نمی آیم؛ چون بر قبح لخت بودن در اجتماع، ایمان داریم یا هر جا سخن نمی گوئیم، چون هر نکته را مناسب مقامی نمی دانیم.

اما گاه دانش خود را اعمال نکرده و برخلاف آن، رفتار می کنیم؛ مانند ترس انسان از مرده، که البته در علم النفس تحلیل هایی شده است. امن ترین جای دنیا قبرستان است ولی در عملکرد انسان ها مخوف ترین جای دنیاست.

نهاد تواضع از قسم دوم است، چرا که همه باور داریم که هیچ کس در سایه تواضع کوچک نمی شود وانگهی حسن عرفی هم دارد، اگر به فردی اطلاع دهند که فلان شاگرد دست استاد خود را بوسیده است یا در سلام کردن بر دیگران پیشی می گیرد، همه آفرین می گویند. ولی در عملکردها، چنین نیست. برخی از همه توقع سلام کردن دارند یا در بحث و مجادله هوای کوتاه آمدن ندارند. این است روضه خودمان و گاه باید روضه خودمان را بخوانیم و بر آن بگرییم.

در قشر ما روحانیون انسان هایی که بر قله های تواضع ایستاده اند، یافت می شوند و در مقابل افرادی دیده می شوند که هیچ کس را به هیچ قبول ندارند و همواره خود را موجودی فوق العاده می پندارد.

در روایت دارد که فروتنی، میوه دانش است انسان هرچه از دانش بیشتر بهر مند می گردد باید بیشتر فروتنی کند. به ما فرموده اند: بسان درخت پرمیوه باشیم که هنگامی که بار او زیاد می شود سر فرو می آورد.

انسان باید خاکی باشد و در هر مسند و منصبی هم که رسید تواضع خود را حفظ کند نه اینکه تبدیل به فرش های صد رنگ شود.

مشکل از آنجا شروع میشود که باد نخوتی که شیطان در سر انسان میدمد را باور کنیم. باید دایما در تنظیم باد خود بکوشیم و رنه وقتی از حد بگذرد می ترکد و هم برای خود و هم برای دیگران مشکل درست می کند.

مرحوم شیخ جعفر کاشف الغطاء، خیلی عظمت دارد و در عظمت او همین بس که مدعی بود که اگر او را با قلم و کاغذ تنها

بگذارند، آن توانایی را در خود می بیند که از آغاز کتاب طهارت تا انجام کتاب دیات را از حافظه به قلم بیاورد. البته گذشتگان مشغله‌های امروز را نداشته اند و از حافظه بهتری نیز بهره مند بودند.

از ایشان نقل می‌کنند که نصفه شب‌ها که برای نماز شب بر می‌خاست، القابی که در طول روز او را بدان‌ها می‌خواندند، به خودش خطاب می‌کرد و می‌گفت: حضرت آیت الله العظمی شیخ جعفر کاشف الغطاء زعیم حوزه های علمیه و مرجع عالیقدر جهان تشیع تورا روزی با اینکه نامت جعفر بود؛ مصغر صدا می‌زدند و می‌گفتند جعفر، به فارسی جعفر، یک مقدار سن تو بالا آمد دیدند «جعفر» مناسب نیست گفتند: «جعفر»، طلبه شدی و عبایی انداختی گفتند شیخ جعفر، ثقه الاسلام، حجت الاسلام، حجت الاسلام و المسلمین، آیت الله، حضرت آیت الله، حضرت آیت الله العظمی، فراموش نکنی که همان جعفر سابق هستی.

دوستان، این صفات حسنه نیز از تراث باقی است، الان ما از عملکرد علمی- سیاسی این بزرگمرد در سطح وسیع خبر نداریم ولی این خلق نیکو را به عنوان الگویی برای کنترل نفس بر زبان می‌آوریم.

از امام صادق ع پرسیده شده: ما التواضع؟

فقال: ان ترضی من المجلس بدون شرفک (کافی، ج ۳، ص ۱۲۲) به حضرت عرض شد: تواضع چیست؟ فرمود: این که در مجلس به مکانی پایین‌تر از منزلت خود راضی شوی.

وارد جلسه‌ای می‌شوید می‌بینید، که قسمتهای کنار و پایین جلسه، جاهای خالی یافت میشود ولی قسمت‌های خاص از جلسه، ازدحام شدیدی است به طوری که افراد به دشواری گرد هم آمده اند.

چندی پیش مراسم ختمی یکی از مراجع بود که همین خلق فروتنی که در ایشان بود، انگیزه من شد برای اینکه در مراسم ایشان حضور یابم، همین مسئله انتخاب مجلس باعث شلوغی و ازدحام در قسمت جلوی جلسه و خلوت ماندن دیگر قسمت ها شده بود، نابهنجاری دیگر اینکه هرکسی که وارد مجلس می‌شود و به تشخیص افرادی که در آستانه مجلس ایستاده‌اند، شأنی خاص دارند، بلافاصله نام او را به قاری قرآن می‌دهند و او میان قرائت قرآن شروع می‌کند نام زید و بکر را بردن و این قطع قرآن، جسارتی است، اینها مصادیق عدم فروتنی در اجتماع است.

در ادامه حدیث یاد شده، حضرت امام صادق ع می‌فرمایند: و ان تسلّم من لقیته؛ این که هر کس را مشاهده کردی بر او سلام کنی.

البته چه بسا عرف امروز ما ناپسند بداند که انسان مثلاً در خیابان به هر که می‌گذرد سلام کند ولی حداقل این است که توقع سلام از کسی نداشته باشد.

و ان تترك المراء و ان كنت محقاً؛ مراء را ترک کنی گرچه حقّ با تو باشد.

مراء در هر موضوعی که باشد (سیاسی، اجتماعی، اصولی، فقهی و...) ناپسند است، حال جنابعالی آنچه را که حق می‌دانستی یکبار به زبان آوردی از تکرار آن چه سود که کسی حاضر به کوتاه آمدن نیست.

یکی از علت های طلاق در کشور ما اختلاف سیاسی زن و مرد است، اینها نباید وارد منزل شود و کار را به جدایی کشاند. فروتنی، نعمتی است که بر آن حسد نمی‌برند. «الْتَوَاضُعُ نِعْمَةٌ لَا يُحْسَدُ عَلَيْهَا» از امام عسکری ع روایت شده است (تحف العقول، ص ۴۸۹)

نمونه‌ای از تواضع منفی را می‌توان در فروتنی در مقابل پولدارها به خاطر مالشان دانست.

برخی فروتنی می‌کنند تا دیگران به خاطر این تواضع آنان را تکریم کنند به گونه ای که اگر این تکریم در پی آن فروتنی نمی‌آمد، با این خصلت پیوندی نداشتند و به تعبیری احترام را گدایی می‌کنند.

والحمد لله ربّ العالمین